

УДК 658.141

Адарюкова М.О.*

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Досліджено стан, умови і проблеми переходу економіки на інноваційну модель розвитку у порівнянні зі світовим досвідом розвинених країн. Проаналізовано тенденції інвестиційно-інноваційних процесів в Україні. Розглянута ефективна схема фінансування науки та інноваційного розвитку. Визначено перспективи державної політики в сфері регулювання інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності, зокрема промисловості.

Уряди багатьох держав створюють сприятливе для появи інновацій внутрішнє і зовнішнє середовище; підтримують усі види інновацій, нові організаційні структури й нові економічні механізми; реалізують програми розвитку окремих територій на основі інноваційних моделей.

Для підвищення конкурентоспроможності в рамках ЄС передбачено реалізувати Рамкову програму конкурентоспроможності та інновацій ЄС на 2007 – 2013 роки, яка включатиме в себе: Програму розвитку підприємництва та інновацій; Програму сприяння політиці ІТК; Програму розвитку інтелектуальної енергетики Європи.

Для України саме цей напрям діяльності ЄС є цікавим, оскільки вказана програма буде відкрита для участі країн-членів ЄС та країн-кандидатів на членство в ЄС, а також для країн-сусідів.

Інноваційне джерело зростання економіки є найбільш привабливим. Різниця між результатами науково-технічних та інших інновацій і витратами на них буває надто значною. Цим шляхом ідуть розвинені країни, і в нашому суспільстві є всі передумови орієнтуватися на нього.

Проблема інвестиційного забезпечення інновацій є однією з найбільш складних в Україні. Багато проблем, що стосуються формування оптимальної структури інвестицій залишаються дискусійними. Це пояснюється не лише різними підходами до обговорюваної проблеми, а й динамізмом інвестиційних процесів, пошуком шляхів оптимізації розподілу інвестиційних ресурсів на макрорівні.

На сьогодні теоретичні проблеми підвищення рівня інноваційного наповнення інвестиційних вкладень на засадах реалізації стратегії випереджального розвитку економіки в умовах її переходу до моделі інвестиційно-інноваційного розвитку є предметом активних досліджень вчених-економістів усіх країн світу [2 – 6, 8].

Внаслідок відсутності чіткої системи державного впливу на інноваційний розвиток економіки вітчизняне виробництво віддає перевагу закупівлі зарубіжної техніки. Недостатні обсяги фінансування власної науки, умови кредитування інноваційного процесу, система стимулювання НДДКР та розвитку інновацій не тільки не відповідають сучасним вимогам і стандартам розвинених країн, а й науковим та економічним можливостям, які має Україна. Тому необхідно дослідити організацію фінансування науки та інноваційного розвитку країни.

Метою статті є з'ясування значення інноваційного розвитку економіки України на сучасному етапі, його стану у промисловості та визначення пріоритетних напрямів і першочергових заходів державної політики у напрямку стимулювання залучення інвестиційних джерел інноваційної діяльності.

Статистичні дані про стан інноваційної активності вітчизняних підприємств дають підстави для серйозного занепокоєння (табл. 1). Питома вага підприємств, що займалися інноваці-

*ПДТУ, аспірантка

ями за період з 2000 р. по 2006 р. знизилась на 6,8 %, а підприємств, які впроваджували інновації – відповідно на 4,8 %. Проте помітно збільшуються деякі показники загальних витрат за напрямками інноваційної діяльності. Наприклад, загальна сума витрат зросла на 4400 млн. грн. (або 16,8 %), в тому числі витрати на дослідження і розробки зросли на 726, 7 млн. грн. (23,7 %), на придбання нових технологій – на 86,7 млн. грн. (8,8 %), на підготовку виробництва для впровадження інновацій – на 790,8 млн. грн. (20 %), на придбання машин та обладнання – на 2414,7 млн. грн. (15,7 %) та інші витрати – на 381 млн. грн. (13,5 %) [1].

Таблиця 1 – Інноваційна активність підприємств України в 2000 – 2006 рр.

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Питома вага підприємств (%):							
– займалися інноваціями	18,0	16,5	18,0	15,1	13,7	11,9	11,2
– впроваджували інновації	14,8	14,3	14,6	11,5	10,0	8,2	10,0
Загальна сума витрат (млн. грн.)	1760,1	1979,4	3018,3	3059,8	4534,6	5751,6	6160,0
у тому числі за напрямками:							
– дослідження і розробки	266,2	171,4	270,1	312,9	445,3	612,3	992,9
– придбання машин та обладнання	1074,5	1249,4	1865,6	1873,7	2717,5	3149,6	3489,2
– придбання нових технологій	72,8	125,0	149,7	95,9	143,5	243,4	159,5
– підготовка виробництва для впровадження інновацій	163,9	183,8	325,2	527,3	808,5	991,7	954,7
– інші витрати	182,7	249,8	407,7	250,0	419,8	754,6	563,7

Проаналізувавши інноваційну активність підприємств України, можна зробити висновок, що питома вага підприємств, які активно займаються інноваційною діяльністю, постійно знижується. Але спостерігається тенденція росту показників загальних витрат за напрямками інноваційної діяльності.

Науковий потенціал країни і здібність до його реалізації детермінують інноваційно – інвестиційний розвиток економічної системи. В умовах економіки знань виграє той, хто вміло їх використовує і перетворює на доходи. Саме тому в світі все більш збільшується увага до науки.

В 2002 р. інвестиції в знання в окремих країнах ОЕСР склали майже 9 % ВВП, частка витрат на науку, зокрема, коливалася від 1,8 до 6,8 %. Одночасно з цим зростання інвестицій в машини і устаткування сповільнилося і склало в 2002 р. 6,9 % ВВП. Це свідчить про те, що досягнувши певного рівня забезпечення технічного парку, країни переорієнтують свої засоби (табл. 2) [2].

Таблиця 2 – Рівень і динаміка інвестицій країн ОЕСР за період з 1994 – 2002 рр.

Країна	Рівень інвестицій % до ВВП			
	В знання		В машини і устаткування	
	Інвестиції	Відхилення	Інвестиції	Відхилення
Швеція	6,8	1,7	7,3	0,6
Фінляндія	6,0	1,3	5,7	0,0
Південна Корея	5,8	1,0	10,4	-3,7
Великобританія	3,7	0,2	6,8	-0,4
Японія	5,1	1,2	8,7	-0,6
Німеччина	3,9	0,5	7,1	-0,1
США	6,7	1,2	5,9	-0,8

З урахуванням ситуації і світових тенденцій розвитку науки, що склалася, украї необхідний аналіз реального положення справ і достовірна оцінка наукового потенціалу України.

Аналізуючи фінансування науки як головну складову наукового потенціалу України, слід оцінювати не тільки загальні обсяги і динаміку показників, але також їх частку у ВВП. За даними Всесвітнього банку, 85 % сукупних світових інвестицій в науку здійснюють країни-члени

ОЕСР, 11 % – Індія, Китай, Бразилія, нові технологічно розвинуті країни Східної Азії і лише 4 % – решта країн світу, у тому числі і Україна [2].

В Україні дотепер фінансування науки залишається недостатнім, особливо в порівнянні з розвинутими країнами. Наприклад, в 2004 р. витрати на науку склали: в США – понад 300 млрд. дол., в Японії – близько 120 млрд. дол., тоді як в Україні вони ледве вийшли на відмітку 1 млрд. дол. [2].

Таким чином, у нас ні держава, ні реальний сектор, не говорячи вже про окремі підприємства, не в змозі сьогодні забезпечити інвестиції в науку на рівні розвинутих країн.

Обсяги вкладення засобів в науку у високому ступені визначають її результативність зростання кількості винаходів, рівень їх оригінальності і конкурентоспроможності. Широкомасштабний прогрес науки можливий тільки тоді, коли обсяг їх фінансування росте згідно залежності, встановленої Решером: для подвоєння числа винаходів за певний проміжок часу потрібно задіювати протягом нього в 100 разів більше ресурсів, для потроєння – в 1000 разів більше ресурсів і т.д. Такі співвідношення дають чітке уявлення про обсяги фінансування науки, необхідні для забезпечення її розвитку [3].

Аналіз сучасного стану вітчизняної економіки показує, що в промисловому виробництві домінує третій технологічний уклад, отже відставання України від провідних країн у часовому вимірюванні складає щонайменше 50 років.

Не має сумніву в тому, що необхідно підвищувати науково-технічний рівень третього, тобто індустріального за своєю природою технологічного укладу, але для вдосконалення структури економіки необхідно вкладати інвестиції в забезпечення пріоритетного розвитку галузей вищих технологічних укладів (табл. 3) [4].

Таблиця 3 – Технологічна багатокладність економіки України, %

Показник	Уклад			
	3-й	4-й	5-й	6-й
Обсяг виробництва продукції	57,9	38,0	4,0	0,1
Фінансування наукових розробок	6,0	69,7	23,0	0,3
Затрати на інновації	30,0	60,0	8,6	0,4
Інвестиції	75,0	20,0	4,5	0,5
Капітальні затрати на модернізацію	83,0	10,0	6,1	0,9

Для розвитку інноваційної діяльності важлива інфраструктура по фінансовому забезпеченню інноваційних проектів. Найпоширенішою її формою є венчурний бізнес, з одного боку, сприяючи упровадженню у виробництво новітніх досягнень НТП, а з іншою – зводячи до мінімуму фінансові ризики окремих інвесторів.

Саме венчурний бізнес дозволив розвинутим країнам протягом останньої чверті минулого століття якісно змінити структуру продуктивних сил і помітно впливати на виробничі відносини. В США за період з 1980 по 2000 рр. ринок венчурного капіталу збільшився в п'ять разів (з 20 до 100 млрд. дол.). Подібна картина спостерігалася і в більшості провідних індустріальних країн Західної Європи. Певне уявлення про масштабність використання венчурного капіталу може дати такий приклад: в США в 1997 – 1998 рр. інвестиції отримали 5695 венчурних фірм, з них 1863, або 32,7 %, що знаходилися в технопарку «Силіконова долина» [5].

В Україні в 2004 р. діяли 7 венчурних фондів, сукупні ресурси яких склали, за різними оцінками, 400 – 800 млн. дол., а вартість інвестиційного портфеля – 250 – 300 млн. дол. Але навіть при такому незначному обсязі інвестування венчурні фонди не проявили ознак «ризикованого капіталу», направляючи свої ресурси головним чином на фінансове забезпечення традиційних інвестпроектів. Жоден з них не вклав засоби в розвиток перспективних технологій шостого технологічного укладу [5].

Якщо визначати перспективи упровадження в Україні інноваційній моделі економіки, то, безперечно, світовий досвід створення і використання венчурного бізнесу і інноваційної інфраструктури доцільно взяти до уваги.

В 2005 році на ресурсне забезпечення реалізації виключено інноваційних проектів зорієнтована діяльність об'єктів специфічної інфраструктури інноваційної діяльності, яку становлять Українська державна інноваційна компанія; 7 фондів венчурного капіталу та прямих інве-

стицій; Інноваційна палата України; 3 інноваційних центри; 14 технологічних парків, у тому числі 8 технопарків, створених відповідно до ЗУ “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” [5].

Технопарки України практично єдині на сьогодні ефективно діючі механізми, що забезпечують зв'язок науки з виробництвом і представляють комплекс інфраструктурних послуг за рахунок спеціального режиму виконання інноваційних проектів. Проте їх кількість зовсім не відповідає умовам інноваційної стратегії розвитку економіки.

В 2006 році у технопарках України зареєстровано 55 інноваційних та 8 інвестиційних проектів (табл. 4) [6].

Таблиця 4 – Фінансові показники інноваційно-інвестиційної діяльності технопарків України

Показник	Сума, млн. грн.
Інвестиції згідно проектам	2,996
Залучені інвестиції, у тому числі іноземні	2,736 2,665
Залучені кредити	284,077
Залучені бюджетні кошти, у тому числі капітальні вкладення	0 0
Загальні витрати, у тому числі НДДКР та дослідні зразки	1062,484 1,371
Обсяг реалізованої інноваційної продукції: – на внутрішньому ринку – на зовнішньому ринку	1106,919 967,196 139,722
Валові доходи від реалізації інноваційного (інвестиційного) проекту	557,466
Валові витрати по інноваційному (інвестицій- ному) проекту	559,801
Одержано податкових пільг: – по податку на прибуток – по ПДВ – по ввізним митам	13,730 10,980 –0,043 2,793

В цілому узагальнення світового досвіду дозволяє стверджувати, що система державної та місцевої політики в сфері стимулювання інноваційної діяльності формується в кожній країні з урахуванням особливостей національної економіки, системи побудови і взаємодії державних структур влади. Виходячи з територіальної, галузевої та структурної неоднорідності науково-технічного потенціалу України, на етапі становлення ринкових відносин можна використовувати різні моделі інноваційного розвитку, а саме: “активної дифузії інновацій”; “державної підтримки інноваційних форм”; “локального інноваційного середовища на зразок “наукових парків”, “технополісів”, а в Україні – “територіально науково-технічних центрів”; “міжгалузевих наукових технічних комплексів” (МНТК); модель СНД; “світового співробітництва” [7].

На рис. 1 запропоновано схему організації фінансування науки та інноваційного розвитку України [8]. Відмінність її від ситуації, що склалася на сьогодні, полягає у тому, що значну роль у формуванні пропозицій щодо структури і бюджетних витрат мають відігравати Рада з питань науково-технологічної політики при Президентові України, Міжвідомча рада з питань інноваційного розвитку і безпосередньо Держкомітет (Міністерство) з питань науки та інноваційного розвитку. Другою суттєвою відмінністю є те, що відповідні бюджетні кошти наукові організації здебільшого (принаймні 60 %) отримують через Держкомітет (Міністерство) з питань науки та інноваційного розвитку, яке завдяки цьому може налагодити контроль за ефективністю їх використання. Ще однією новацією є те, що передбачається участь держави у венчурних фондах з різними формами власності (така практика організації підтримки ризикованих проектів продемонструвала свою надзвичайно високу ефективність у багатьох країнах світу).

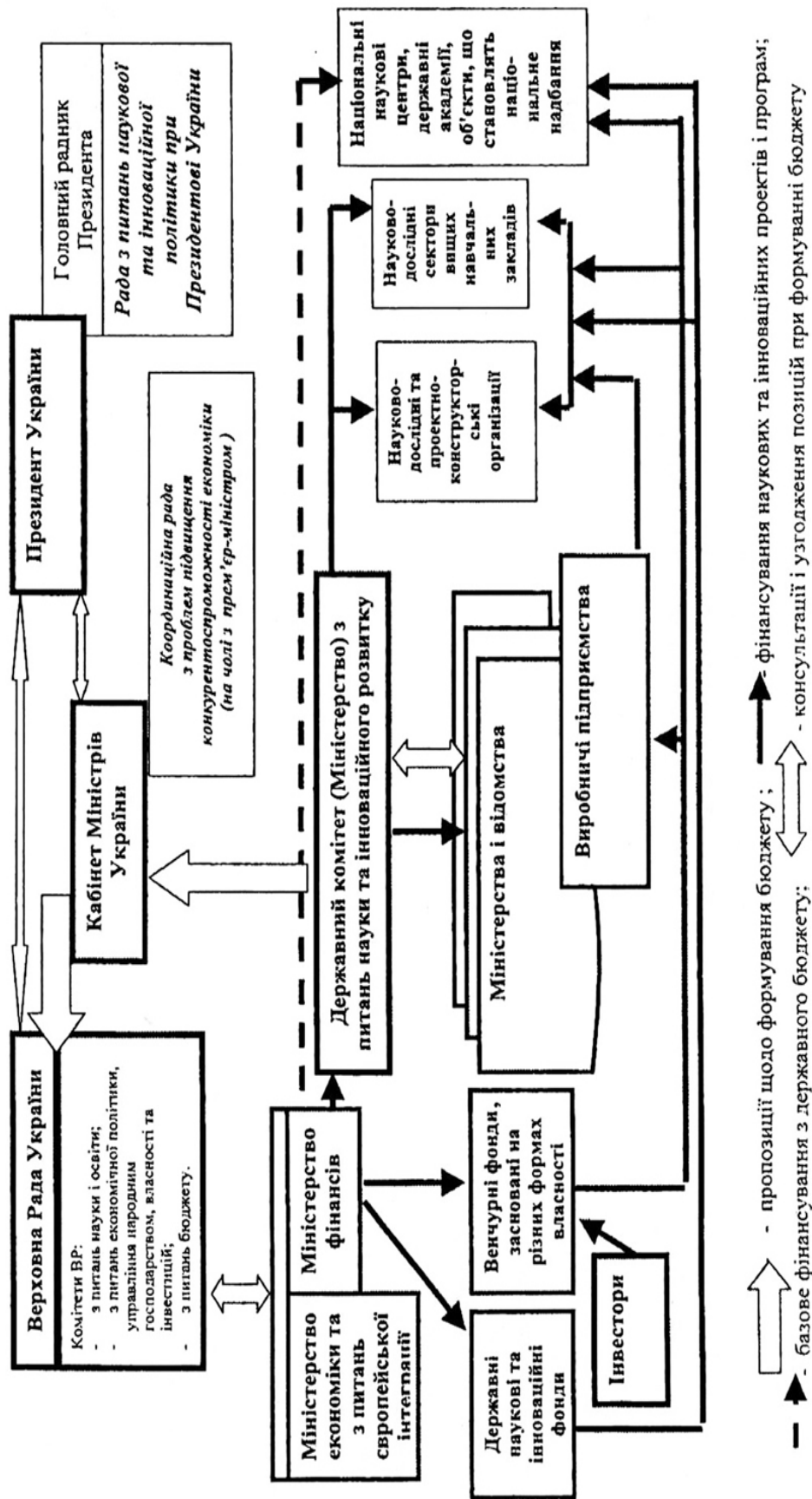

Рис. 1 – Схема організації фінансування науки та інноваційного розвитку України

Для досягнення зростання ефективності й конкурентоспроможності економіки в цілому слід підтримувати сталий рівень капіталовкладень у знання, дослідження, інновації, підвищення продуктивності праці, удосконалення інфраструктури. Пріоритети інноваційного розвитку економіки країни вимагають відповідного інвестиційного забезпечення. В цій ситуації крім відомих методів залучення ресурсів необхідно продовжити пошук та використання нетрадиційних фінансових інструментів і схем.

Висновки

1. Проведений аналіз стану інвестиційного потенціалу України свідчить про необхідність визначити основні фактори, що стримують інноваційний розвиток промислових підприємств: низький рівень державного фінансування інноваційного розвитку та недостатність власних коштів підприємств; низька інвестиційна активність вітчизняних та іноземних інвесторів; недосконалість податкового законодавства; послаблення взаємозв'язків науки та виробництва.
2. Проблема належного рівня інвестування має вирішуватися не лише на засадах самофінансування, залучення приватного, в тому числі іноземного капіталу, а й з активною участю держави. Тому, враховуючи світовий досвід, державна політика має бути спрямована на формування необхідного обсягу інвестиційних ресурсів, їх цільове використання (особлива увага має приділятися розвитку галузей високих технологій), створення умов для порівняно невисокої капіталомісткості інноваційного прориву за допомогою ефективного регуляторно-інституціонального середовища.

Перелік посилань

1. Офіційний сайт Держкомстату України. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Гончаров Ю. Научний потенціал як чинник розвитку інноваційно-інвестиційної системи України / Ю. Гончаров, А. Касич // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 42 – 51.
3. Дука А.П. Фінансове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності / А.П. Дука // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 40 – 46.
4. Гесць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Гесць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
5. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізми розробки та комерціалізації: Монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
6. Кабмин возвращает льготы технопаркам // Экономические известия. – 2006.–№ 198. – С. 4.
7. Варналій З. Проблеми та пріоритетні напрями інноваційного розвитку малого підприємництва у Києві / З. Варналій, В. Хаустов, В. Білич // Економіст. – 2006. – № 3. – С. 36 – 39.
8. Малицький Б. Про невідкладні заходи щодо посилення ролі науки та техно-логій в економічному та соціальному розвитку України / Б. Малицький, О. Попович // Економіст. – 2005. – № 4. – С. 31 – 35.

Рецензент: М.Г. Белопольський
д-р екон. наук, проф., ПДТУ

Стаття надійшла 20.11.2007